

др Александар Михајловски,
 научни саветник Института за криминолошка и социолошка
 истраживања у Београду

СУБЈЕКТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

I. Претходне напомене. — Дијалектичко-материјалистичко схватање, на коме се заснива марксистичка дефиниција општег појма кривичног дела, захтева посебно разматрање питања о субјекту овог кажњивог деликта.

Кривично дело, као индивидуално-друштвена појава, мора се посматрати као дијалектичко јединство материјалних, објективних и људских, субјективних елемената. Кривично дело, са становишта друштвене вредности коју вређа, неоспорно је једна објективна социјална чињеница. Али, овај деликт не можемо апстраховати од личности онога који га чини. Криминално понашање *увек је* и конкретно испољавање делатности реалног човека, које карактеришу одређена психолошка и социолошка својства.

Свака апсолутна објективизација појма кривичног дела доводи у питање криминално-политичке циљеве кривичног права. Кривично право, као средство историјски конкретне државно-друштвене политике, тежи да врши одређени морално-етички утицај на оне који посежу за добрима која уживају заштиту његових санкција. И ако кривично право, као облик правно организоване криминалне политике, не би потпуно јасно одређивало ко, каква лица се уопште могу сматрати носиоцем криминалне антисоцијалне делатности, оно не би било у стању да ефикасно усмерава свој друштвени утицај.

У грађанској теорији често срећемо објективно схватање појма кривичног дела, чији је најистакнутији представник творац трипартитног теоријског система кривичног права Тома Живановић. Метафизички метод, којим се овај аутор служи у анализи кривичноправних категорија, наводи га да кривично дело раздваја од питања одговорности за његово извршење. Зато он и сматра могућим одређивање појма кривичног дела без субјекта, односно мимо субјективног момента, па каже: „Потпуно... је без значаја за појам кривичног дела, да ли је радња хотена и проузрокована вољом извршиоца, и да ли је овај вин и уопште кривично одговоран“⁽¹⁾.

(1) Т. Живановић, *Основни проблеми кривичног права*, Београд, 1930, стр. 201.

Овакво схватање појма кривичног дела, засновано на метафизици идеалистичке филозофије, што ћемо касније подробније видети, превиђа морално-политички утицај друштвене функције кривичног права; кривичноправна репресија почива управо на томе што се учиниоцу кривичног дела оно може да пребаци у субјективном, морално-етичком смислу, што се он може сматрати виним, одговорним.

За социјалистичко кривично правосуђе, међутим, не може бити без значаја ко се конкретно јавља као субјект кривичног дела, које представља најтежу повреду владајућих социјално-политичких и морално-етичких интереса.

Разјашњење социјално-моралног лика субјекта кривичног дела и тачно установљавање његових правних својстава социјалистичком суду дозвољава да правилно квалификује кривично дело и да одреди такву санкцију која ће бити у складу са степеном друштвене опасности како сâмог дела, тако и његовог учиниоца.

За социјалистичко кривично право, стога се неизбежно поставља питање ко уопште и под каквим околностима може бити сматран субјектом кривичног дела односно носиоцем кривичне одговорности као најтежег вида социјалне одговорности. Ово се питање тиче услова које човек треба да испуњава да би се могао назвати субјектом кривичног дела и кривичне одговорности. Ту се, дакле, апстрахују они специфични захтеви које човек треба да задовољи да би могао да буде субјект кривичног дела одређене врсте (увреде, телесне повреде, преваре, итд.).

Из законских прописа о субјективним условима кривичног дела и кривичне одговорности проистиче да субјект кривичног дела може бити само човек (физичко лице) одређеног узраста, који је урачуњлив и који је вино починио друштвено опасно дело предвиђено у закону као кривично дело(2).

Зато, разматрање субјекта у оквиру учења о појму кривичног дела, мора да обухвати два основна питања: каква психолошка својства треба једно лице да има да би уопште могло бити сматрано субјектом кривичног дела и какав је субјективан однос учиниоца кривичног дела према друштвено опасној радњи коју врши и друштвено опасним последицама које проузрокује.

Ова два начелна питања постојања кривичног дела и кривичне одговорности у ствари садрже четири аспекта који треба да буду посебно испитан: а) физичко лице као субјект кривичног дела; б) урачуњливо физичко лице као субјект кривичног дела; в) физичко лице одређеног узраста као субјект кривичног дела и г) физичко лице као вини извршилац кривичног дела(3).

II. *Физичко лице као субјект кривичног дела.* Иако наш Кривични закон нигде то изричито не истиче, из више његових прописа (члан 11, 12, на пример), несумњиво јасно произлази да субјект кривичног дела може бити само човек. Животиње, природне силе (вода, ватра, ве-

(2) Југословенски Кривични закон се у погледу урачуњливости, као компоненте појма субјекта кривичног дела, разликује од кривичних закона других социјалистичких држава: као кривично дело он узима и друштвено опасно дело које врши неурачуњливо лице и лице децјег узраста.

(3) Због значаја који има, за анализу кривичног дела, виност ће бити разматрана у посебном одељку.

тар) које проузрокују штету, не могу се сматрати субјектом кривичног дела, а мере, које друштво предузима да би заштитило од овакве штете, немају карактер санкције.

Ако су физичка лица крива за штету до које је дошло услед дејства природне стихије или „донашања“ животиња, они сnose кривичну одговорност у мери у којој им се може пребацивати за последице до којих је дошло.

Према томе, полазни став у конструисању појма субјекта кривичног дела у савременом кривичном праву био би у томе да је свако кривично дело, како каже Орлов „проузроковано људима и међу људима“ (4). Само човек, личност која се формира у конкретним социјално-политичким условима друштвеног живота, која учини ово или оно, у закону фиксирано друштвено опасно дело, може бити означена као субјект кривичног дела.

По југословенском праву субјект кривичног дела не могу бити правна лица (5). Правна лица у нашем праву, дакле, ни под каквим условима не могу се јављати као субјект кривичног дела. Друштвено опасне радње, извршене у оквиру деловања правног лица, не могу учинити овога субјектом кривичног дела. Субјект кривичног дела и овде остају она физичка лица која су их фактички извршила. Наш Кривични закон, у конституисању субјекта кривичног дела и кривичне одговорности, полази од тога да је у природи ове одговорности да буде лична; она може да врши превентивно-репресивни утицај само на конкретног човека, који је подложен морално-етичком ушљивисању.

Одбацивање идеје о правном лицу као субјекту кривичног дела у складу је са начелом да нико не може и не треба да одговара за кривично дело које је учинио други, да нико не може и не би смео да одговара за кривично дело у чијем остваривању није учествовао лично, са својим властитим деловањем.

III. *Урачунљиво лице као субјект кривичног дела.* — Социјалистичко кривично право, као систем норми са социјално-етичком садржином, има за циљ да врши одређени морално-политички утицај на људе. Да би могло то да постиже оно се неминовно мора „обраћати“ појединцу, који има таква психичко-етичка својства која му омогућавају да може да контролише своје понашање у друштвеном животу, као и да схвата смисао кривичноправне санкције, као реакције на непожељно социјално понашање.

Зато се субјектом кривичног дела може сматрати само лице које, вршећи кривично дело, схвата смисао свог деловања, може њиме да управља и које је у стању да разуме друштвени карактер последица које је проузроковало.

(4) В. С. Орлов, *Субјект преступленија*, Москва, 1958, стр. 22.

(5) По одредбама Општег дела Кривичног законика од 1948. г. и правна лица су могла бити субјект кривичног дела. У тадашњим друштвено-економским и политичким условима то је било и оправдано Многа предатна предузећа, фабрике, које још нису биле ликвидирание као капиталистичке организације, понашале су се врло често у свом пословању у супротности са основним виталним интересима југословенског друштва, које се подизало на новим социјалистичким основама. У тим приликама, основано се сматрало, да борба, другим, ванправним средствима, са рестаурагорским тенденцијама у привредном животу, не би била довољно ефикасна.

Овде се мисли на кривично право у ужем смислу, тј. на ону грану казног права у којој се предвиђају кривична дела као деликти.

Међутим, „није могуће говорити о моралу и праву, а не доћи на питање о такозваној слободној вољи, о урачунљивости човека, о односу између нужности и слободе“ (6).

Ако парафразирамо ове познате Енгелсове речи, могли бисмо се питати под каквим се општим теоријским претпоставкама може говорити о човековој способности да каналише своје понашање у друштвеним условима. Да ли се и у којој мери, друкчије речено, човек одликује слободом воље, која је први нужан логички услов кривичне одговорности: кривично право, као средство друштвене дисциплине и преваспитања, има смисла само онда ако они, којима је оно намењено, могу бити слободни у својим одлукама, то јест ако и од њих зависи да ли ће посегнути или не за вредностима које држава ставља под заштиту закона?

„Сама морална целина људских поступака постулира да је лице о коме се та оцена односи — слободно. Доиста, ако неког излажемо прекору због неког поступка, ако неком човеку замерамо што је нешто учинио или што је друго пропустио да учини, ми полазимо од претпоставке да је он могао поступити друкчије него што је поступио, односно, да у том случају није морао поступити како је поступио“ (7).

Марксистички филозофи материјализам, који служи као теоријска основа социјалистичком кривичном праву, истиче тезу да друштвено биће условљава и одређује друштвену свест, а то значи да је, у крајњој анализи, друштвено понашање човека детерминисано његовим објективним друштвеним бићем.

Но, марксистички филозофски материјализам не ограничава се само на утврђивање првенствености друштвеног бића над човековом свешћу и његовом понашању. „Свест људска“ — писао је Лењин — „не одражава само објективни свет већ га и ствара“ (8) И управо захваљујући таквој способности свести као социјалне категорије, човек није принуђен да се, под дејством утицаја материјалних услова објективног света, овима слепо потчињава.

Утицај спољних, објективних околности на човека увек се остварује кроз његову свест која, како смо видели, није пасиван чинилац човековог социјалног живота. Понашање човека, као израз његове друштвене свест, није, отуда, механички рефлекс друштвене средине, који је судбински неминован. Овај дијалектички узајаман однос између људске свести, човековог понашања и објективних друштвених утицаја, дозвољава нам да човек, који доноси одређене одлуке у друштвеном животу, сматрамо способним да „оцењује фактичке околности, у којима он делује, карактер, значење и последице својих радњи и свесно да искористи одређене околности за постизање својих циљева, да изабере одређено понашање из тих реалних могућности, које постоје у конкретној ситуацији“ (9).

У овој човековој способности да, приликом доношења социјално релевантних одлука, схвата постојеће везе међу појавама спољњег света, треба видети и његову могућност да схвата и захтеве које пред њим

(6) Ф. Енгелс, *Anti-Diring*, Београд, 1959, стр. 125.

(7) В. Павићевић, *Основи етике*, Београд, 1967, стр. 79.

(8) В. И. Лењин, *Филозофске свеске*, Београд, 1962, стр. 59.

(9) С. И. Рубинштајн: *Битте и сознание*, Москва, 1957, стр. 284—285.

поставља државни закон и правила социјалистичког друштвеног морала, могућност за њихово свесно поштовање или игнорисање ради отворивања својих антидруштвених, егоистичких циљева(10).

И баш та способност човека да спозна услове објективног материјалног света, у којима се налази, као и способност да се одупре негативним подстицајима који из њих законито извиру, па, према томе, и способност за придржавање онога што захтевају норме кривичног права, јесте онај битни филозофски и социјално-политички основ због кога и можемо говорити о рационалним претпоставкама кривичне одговорности субјекта.

Само при таквом схватању слободе људске воље — како наглашава Пионтковскиј — „могућно је говорити о активној улози социјалистичког права у ствари изградње социјалистичког и комунистичког друштва, само при таквом схватању слободе воље могућно је говорити о регулишућој васпитној онази совјетског закона“(11). Закон се, дакле, односи на људску вољу и људску свест. Ако признамо идеалистичко филозофско начело о недејтерминисаности људског понашања, било би очигледно да држава и друштво не би могли путем закона да врше било какав утицај на човеково понашање. С друге стране, ако је човеково друштвено опасно понашање, потпуно условљено негативним утицајима друштвене средине и његовим биолошким својствима, сваки човек, услед дејства одређеног утицаја околности, аутоматски би долазио у сукоб са законом. При таквим претпоставкама, свако прописивање друштвених правила, у том склопу и кривичноправних норми, било би посве илузорно. Кривично право, у таквој ситуацији, губи сваку могућност да активно васпитно делује на људе, сводећи се на *депласирани облик* социјалне технике.

Проблем слободе воље односно основа кривичне одговорности за нехатно криминално понашање у марксистичкој теорији се решава на истим премисама, као и код умишљајног вршења кривичних дела. И код овог облика криминалног понашања слобода људске воље је онај психолошки супстрат без кога је немогућа свака врста одговорности. И овде влада принцип да нема одговорности без кривице. Али, како можемо на истим психолошким основама засновати одговорност за нехатно као и за умишљајно криминално понашање када се, у законским и теоријским конструкцијама о нехату, искључује елеменат воље?

Како правилно објашњава Пионтковскиј, у извршењу нехатног кривичног дела, слобода воље изражава се у томе што је субјект *имао могућности* да донесе одлуку у складу са захтевима закона, то јест он је могао да схвати карактер свог дела и његових непожељних последица али, он, међутим, „услед исполене непажљивости према заштити

(10) Друго је, наравно, питање, степена интензивности ових делова у зависности од конкретно — историјских, економских, социјалних и политичких услова. Уколико кривични закон једне земље пред чланове државне заједнице поставља такве захтеве који су у отвореној супротности са њиховим интересима, уколико ће њима бити теже да те дилеме разрешавају у складу са постојећим друштвеним поретком. Социјалистичка држава доноси такав кривични закон, који у великој мери превладава раскорак између субјективних интереса личности и друштва као колектива. У овима и лежи разлог зашто се социјалистичке државе, много више него буржоаске, у политици сузбијања криминалитета, могу да баве идејом одговорности као *реалним корективом* негативног друштвеног понашања појединца (о овом виду проблема основа кривичне одговорности у савременим условима пише и Пионтковскиј у раду „Учение о преступлении“, Москва, 1961, стр. 270).

(11) А. Пионтковскиј, *Учение о преступлении*, Москва, 1961, стр. 270.

државних и друштвених интереса или интереса појединих грађана врши друштвено опасно дело, које нарушава социјалистички правни поредак“(12).

Из досад реченог можемо закључити да субјект кривичног дела не може бити свако физичко лице, већ само оно које је слободно у својим одлукама, које је урачуњљиво. Отуда, лице које у стању неурачуњљивости, учини друштвено опасно дело, не може бити подрвргнуто кривичној одговорности. Према таквом лицу могу бити примењене само мере медицинског карактера, односно мере безбедности.

Наш Кривични закон не дефинише непосредно појам урачуњљивости (мада га је члан, који се односи на питање психолошких услова кривичне одговорности, назвао „урачуњљивост“). Закон одређује под којим условима се једно лице, које је учинило „кривично“ дело има сматрати неурачуњљивим. Из садржаја текста члана 12. Закона проистиче да је неурачуњљивост неспособност лица да спозна извршено друштвено опасно дело или да управља својим поступцима(13).

IV. *Узраст као обележје субјекта кривичног дела.* — Поред урачуњљивости, као други услов за то да би се човек могао сматрати субјектом кривичног дела, јесте узраст. „Достизање одређеног узраста, као и постојање урачуњљивости, јавља се као неопходан услов или претпоставка, без које не може бити решено питање о одговорности човека за друштвено опасно дело“(14).

Зашто човек тек са одређеним узрастом може постати субјект кривичног дела? То је нужно из истих оних разлога због којих пунолетно лице мора бити у урачуњљивом стању да би се, за учињене друштвено опасне радње, могло да просуђује о његовој одговорности са становишта кривичног закона.

Да би човек, значи, могао бити признат за субјекта кривичног дела код њега треба да је развијена способност управљања својим поступцима, својим владањем у друштвеној средини уопште, као и способност да схвата социјални смисао својих поступака.

Као један од критеријума стицања ове способности у развоју људске јединке, њених психо-физичких својстава, служи одређени узраст човека, за који психолошка наука везује појаву и развитак одређеног степена друштвене свести(15).

Развој друштвене свести код детета је дуготрајан процес који „претпоставља постепени прелаз од упознавања са простим чињеницама и појавама ка спознаји све сложенијих појава“(16). Према томе, сваки психички нормалан човек, само достизањем одређеног узраста, стиче животну искуство, упознаје законитости развоја спољног света и код њега се формира одређени поглед на друштво. У овом процесу психо-физичког и психо-социјалног сазревања човек постепено израђује

(12) А. А. Пионтковски, *Учение о преступлении*, Москва, 1961, стр. 272.

(13) Закон се при одређивању садржине појма неурачуњљивости, служи психолошким и медицинским (психијатријским) критеријумима, то јест психолошким и медицинским обележјима, која карактеришу неурачуњљиво лице као такво.

(14) В. С. Орлов, *Суб'ект преступленија*, Москва, 1958, стр. 28.

(15) М. А. Арјамов, *„Особености детског возраста*, Москва, 1953, стр. 31.

(16) В. С. Орлов, *Суб'ект преступленија по советском уголовном праву*, Москва, 1958, стр. 28.

способност разумевања својих радњи, као и способност свесног каналисања свог понашања у друштву.

Због тога се човек, под претпоставком да има нормалан психички развој, не може узимати као субјект кривичног дела, ако још није ушао у ону фазу свог узраста, која му дозвољава стицање способности схватања и оцењивања друштвеног значења својих радњи.

Од горњих начелних поставки полази и наш законодавац када малолетника, који, у време извршења дела није навршио четрнаест година, изузима из кажњавања. Свако позивање на кривичну одговорност овог малолетника било би несумњиво криминално-политички промашај. Примена кривичне санкције рачуна са утицајем на друштвену свест појединца, који је повредио одребenu друштвену вредност. Како се, према резултатима психолошке науке, код малолетника који није навршио 14 година, не може очекивати да је стекао потребан степен друштвене свести, он се не може чинити одговорним за своје поступке и прогласити кривим у складу са кривичним законом. Могли бисмо рећи да је овај малолетник неурачунљиво лице у једном особеном смислу, не неурачунљиво дакле због поремећених способности схватања и управљања својим поступцима према другима и друштву, већ због тога што код њега ове способности још увек нису развијене у потребној мери. У односу на оваквог малолетника, макар он учинио и најтеже друштвено опасно дело, увек остајемо без икаквог репресивног утицаја. Једина правна последица (али не и последица која проистиче из употребе кривичноправних санкција) његовог друштвено опасног дела јесте то што орган старатељства према њему предузима потребне мере „у оквиру својих овлашћења“. У ствари, ове мере органа старатељства имају за циљ да малолетнику пруже помоћ у његовом правилном психо-социјалном сазревању.

Питање диференцираног поступања према малолетницима старијим од 14 година, а који нису, односно јесу навршили 16 година, у односу на пунолетне учиниоце кривичног дела, неће бити предмет нашег разматрања, јер је без значаја за проблем узраста као критеријума стицања својства субјекта кривичног дела.

Са становишта досадашње анализе проблематике личних својстава субјекта кривичног дела, може се рећи да се као субјект кривичног дела узима само човек који има два основна својства: 1. урачунљивост у моменту извршења дела и 2. узраст, у чијим релацијама он може, по закону, да сноси одговорност за оно што је учинио. Према томе, општи субјект кривичног дела је човек, физичко лице, које чини друштвено опасно дело у урачунљивој стању и са узрастом, са којим се, по закону, постаје кривично одговорним.

Треба напоменути да кривично право, сем овог општег субјекта кривичног дела познаје и *специјалан* тип субјекта кривичног дела, пол којом се категоријом подразумева учинилац кривичног дела одребене врсте. Тако, осим урачунљивости и узраста, као начелних претпоставки постојања субјекта кривичног дела и кривичне одговорности уопште, субјект кривичног дела може имати и нека друга кривичноправна значајна својства, која могу утицати на степен његове личне опасности по друштво и друштвене опасности његовог дела. Тако, према југословенском Кривичном закону, постоје кривична дела која могу да учине

само лица са одређеним карактеристикама. Кривична дела против службене дужности могу да изврше само службена лица; већи део кривичних дела против оружаних снага може извршити само војно лице; код појединих кривичних дела против привреде као извршилац може да се јави само одговорно лице у привреди.

V. Виност субјекта кривичног дела. — Раније смо истакли да је урачунљивост неопходан психолошки услов одговорности за кривично дело. Видели смо, наиме, да кривично дело не може учинити неко ко у моменту извршења једног друштвено опасног дела није урачунљив, било зато што нема развијену способност управљања својим поступцима, односно способност разумевања последица друштвено опасног дела, предвиђеног као кривично дело, било зато што је ту способност изгубио услед одређеног психичког поремећаја.

Али овај услов није довољан да бисмо учиниоца друштвено опасног дела могли да прогласимо кривично одговорним. Савремено кривично право, као и савремена наука, као њужан предуслов кривичне одговорности, једнодушно истичу вино извршење друштвено опасног дела. Виност је, према томе, у оквиру закона, као и у науци, обавезан услов кривичне одговорности.

Спорно је, још увек, међутим, да ли је виност неопходно, конститутивно обележје општег појма кривичног дела. Поставља се, заправо, питање да ли је, за постојање кривичног дела, потребан и одређени субјективан однос учиниоца према друштвено опасном делу или је, пак, за то довољно да му се то дело може објективно да пребаци, то јест да се утврди фактичка узрочна веза између његовог понашања и наступеле друштвено опасне последице.

Ово питање није значајно само у научном смислу. Оно је веома важно не само са гледишта правилног разумевања стварне суштине појма кривичног дела, већ и за постављање рационалне идејно-политичке платформе кривичноправног система у целини. Указујући на органску везу личне одговорности са виношћу датог лица, Лењин је писао: „Треба да се научимо да позивамо на одговорност и сурово да кажњавамо ради поуке управо *одговорне кривце* за те организационе дефекте“, а не нека друга лица.“ Другим поводом он примећује: „Пролетерски суд знаће како да казни, а да би казнио — *треба открити кривце*“.(17)

Утицај кривичноправних забрана на развој пожељне друштвене свести не може се једнако очекивати у оквиру оног кривичног права, које у дефиницији општег појма кривичног дела, изоставља виност, као и у оном кривичноправном поретку, који у ту дефиницију уводи одређени субјективни моменат(18).

Али, пре него пређемо на разматрање питања виности субјекта, у оквиру учења о појму кривичног дела, морамо претрести питање појма саме категорије виности, које је сигурно једно од најспорнијих и најосетљивијих питања.

Буржоаска теорија показала је веома живо интересовање за појам виности у тежњи да пронађе основ за кривичноправну репресију гра-

(17) В. И. Лењин, *Сабрана дела*, т. XV, Београд, 1965, стр. 417.

(18) Опширније о значају виности у кривичном праву види А. А. Пионтковски, *Учение о преступлении*, Москва, 1961, стр. 301—310.

Банске државе. У њој су се досад појавила четири основна схватања о томе у каквом односу треба да буде учинилац према свом делу и његовој последици да би се оно могло њему да пребаци у кривљу: психолошко, психолошко-нормативно, нормативно и концепција тзв. „опасног стања“ учиниоца.

Према психолошком схватању, виност треба тражити у психи учиниоца јер је она *психички* однос учиниоца према делу(19). Ово схватање виност одваја од реалне објективне стране кривичног дела видећи у овоме само објективизацију учиниоца криминалне воље у спољном свету. С друге стране, психолошка концепција води у апсолутно порицање сваког морално-етичког и социјално-политичког значаја појма кривичног дела и ка потпуној формализацији функције кривичног права у целини. Постојање одређеног психичког односа учиниоца према његовом друштвено опасном делу свакако мора постојати да бисмо могли говорити о урачунавању дела учиниоцу. Али психички моменат није онај социјални основ због кога учиниоца дела чинимо кривично одговорним(20). Психолошка анализа нам је потребна зато да нам покаже да ли се ради о таквом учиниоцу чија способност свести и воље нормално односно ненормално функционише. Оно што учиниоца дела чини кривично одговорним јесте његов друштвено неприхватљив морално-етички став који је он испољио повредом одређене социјалне вредности. Према тачној оцени Милана Бркића, психички однос „није кривља, сам по себи он није ни добар ни рђав, ни похвалан ни преокран. То је просто један психички факт, један природно-друштвени феномен, док је кривља етичка (или правна) дакле, социјално-нормативна категорија, јер она представља друштвену оцјену човека и његова поступка“(21).

Отуда, психички однос учиниоца јесте само природно нужна основа морално-етичког става учиниоца према делу, који једино може да служи као сврсисходна основица позивања субјекта на одговорност за његове поступке.

Психолошко-нормативна концепција не задовољава се констатацијом постојања одређеног психичког односа учиниоца према делу. Да бисмо могли говорити о виности, потребна нам је и учиниочева свест о противправности дела (под којим се подразумева свест о повреди моралне дужности, свест о противдужносном држању, свест о друштвеној штетности, итд.).

По нормативној теорији, виност је „суд о невредности“ непожељног људског чињења или нечињења, који је израз логичко-етичке оцене судског већа „сагласно нормама, које се налазе изван оквира законодавства“(22).

Ова концепција припремила је пут за стварање конструкције „опасног стања“ учиниоца која, у суштини, значи васкрсавање реак-

(19) К. Schmit, *Über Schuld und Schuldarten*, Б. И. 1910, стр. 145; С. Friedrich, *Die Bestrafung der Motive und die Motive der Bestrafung* 1910, стр. 123—125; Н. Radbauch, *Der Handlungsbegriff seiner Bedeutung für das Strafrechtssystem*, 1904, стр. 333—347. Цитирано према Делчев, *Причинаста врска и вината в наказателното право в светлината на диалектескија материјализам*, Софија, 1961, стр. 123.

(20) К. Тихонов, *Субјективнаја страна преступленија*, Москва, 1967, стр. 65.

(21) М. Бркић, *О појму кривичног дела*, „Архив за правне и друштвене науке“, 1953/3.

(22) Т. Сурпан, *Wina w projekcie Kodeksu Polski Ladowej*, „*Nowe Prawo*“, 1952/10.

ционарне установе објективне урачуњљивости у кривичном праву(23). Конструкција „опасног стања“ учиниоца, која је дошла до најјачег изражаја у периоду фашизације кривичног права (у Немачкој и Италији), служила се је веома опасном логиком: учиниоца дела не треба чинити одговорним толико због сâмог дела колико због опасног криминалног стања у коме се налази. Због тога није битан његов однос према делу, већ објективна оцена о његовој трајној друштвеној опасности, оцена која свој ослонац има у „здравом националном духу“.

Марксистичка теорија виност схвата као субјективан однос према извршеном делу, које вреба или угрожава владајуће друштвене односе. Виност није нека формално-психолошка категорија, већ битно социјално-политичка, класна категорија. Како сâмо кривично дело у целини, тако и виност као елеменат његове субјективне стране, има потпуно одређену друштвену, класну карактеристику. И управо та њена карактеристика чини од виности, као и од целокупног кривичног дела, чији је она елеменат, предмет негативне оцене у социјалистичком закону и од стране комунистичког морала, који је у њему изражен. Не ради се ту о друштвено-класно непожељном субјективном односу учиниоца, који би био резултат некаквог процењивања од стране органа кривичног правосуђа, већ о оцени која је објективно дата у закону самим тим што се један облик понашања проглашава кривичним делом. И зато, та оцена постоји увек чим се нађемо у присуству елемената кривичног дела, односно чим је учинилац извршио друштвено опасно дело, упркос томе што је могао да га не изврши и да на тај начин саобрази своје понашање с правним нормама у друштвеним односима које оне регулишу(24).

Овде треба скренути пажњу на то да југословенска теорија није изградила развијенију и чвршћу концепцију о виности. Мада готово сви аутори правилно виност уносе у појам кривичног дела, као његов битан елеменат, већина истраживача виност своди на психички однос учиниоца према делу(25). Зато је од посебног интереса мишљење Љубе Бавџона о виности које је прожето великом скепсом у погледу могућности утврђивања реалне садржине појма виности. Овај аутор полази од тога да је читав досадашњи теоријски и законодавни напор да се утврди реална садржина и суштина категорије виности, био бесплодан и узалудан.

„Ниједна теорија заиста“ — истиче Бавџон — „није могла пронаћи тај критеријум (критеријум разграничења између оног дела које се може учиниоцу морално пребацити и оног које се не може: п. н.) у субјективном унутрашњем психичком процесу учиниоца кривичног дела... Због тога су и теорије и одредбе кривичног законика о кривњи

(23) Ф. Пољачек, *Состав преступленија по чехословатском уголовному праву*, Москва, 1960, стр. 205.

(24) P. Gindev: Po nјakov v'prosi na vinata i opščestvenata opasnost na deanieto i deeca v pokazatelnoto pravo, „Правна мисла“ 1960/2. На овај начин одређује садржину појма виности и највећи број марксистичких аутора: А. А. Пионтковскиј, *Учение о преступлени*, Москва, 1961, стр. 308; И. Ненов, *Наказателно право*, „Обишча част, Софија, 1963, стр. 316; Б. Утевскиј, *Вината в советском уголовном праве*, Москва, 1950, стр. 120; Б. Манковскиј, *Проблемт за отговорноста в наказателното право*, С. 1949, стр. 118; А. Вапцаров: *По в'проса за вината отговорност*, „Социјалистичко право“, 1960/2; М. Шуберт, *Об общественој опасности преступного дејанија*, Москва, 1960, стр. 178.

(25) Б. Златарић, *Елементи југославенског кривичног права*, Загреб, 1963, стр. 102; др Ј. Таховић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961, стр. 164; др М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1966, стр. 214; др Љ. Јовановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1969, стр. 175.

само покушај рационализације друштвене потребе за кажњавањем, а нису и не могу бити неко адекватно научно објашњење индивидуалне криминогенезе“.(26)

Да ли можемо дискредитовати напоре да се одреди реална садржина појма виности ако се у том одређивању очитује и рационализација друштвене потребе за кажњавањем? Управо о томе се и ради: друштво и држава морају утврдити критеријуме који ће кривично кажњавање чинити рационалним, то јест умесним и целисходним. С друге стране, не смемо тражити такву теорију о виности која би нам пружила неко „адекватно научно објашњење индивидуалне криминогенезе“. Категорија виности нема за циљ да буде елеменат објашњења свих чинилаца који доводе до извршења кривичног дела. Она, у складу са марксистички схваћеним друштвеним детерминизмом, само хоће да буде критеријум одговорности појединца учиниоца за оно што је он *властитим понашањем скривио*.

Само ако будемо разликовали личну кривицу учиниоца у проузроковању друштвено опасног резултата од улоге фактора, који дејствују ван његове моћи, ми ћемо бити у стању да схватимо прави смисао и садржај виности. Кривична одговорност се, дакле, заснива на виности која не претендује да укаже на све правце одговорности у извршењу кривичног дела. А како можемо створити ситуацију у којој — како и сâм Бавцон каже — „такве радње (криминалне радње: п.н.) морају доћи своју осуду“, ако се не будемо служили категоријом виности: без ње и мимо ње не бисмо никога могли осудити за поступке за које не би могао бити крив зато што је до њих дошло.

И анализом законског текста, који се односи на облике виности, иако се не бави директним одређивањем појма виности, сасвим извесно се може утврдити морално-етички, класно-политички садржај категорије виности. Код умишљаја учинилац кривичног дела вреба једну државно-правну норму, која од њега захтева да не учини ништа што би могло да проузрокује наступање „забрањене последице“(27).

Онај ко умишљајно врши кривично дело свесно и вољно предузима радњу, односно свестан је и вољан у погледу наступања кривично-правних последица. Његова виност, кривња, што је до таквих последица дошло, непосредна је и очигледна.

Али, вино, са кривњом, поступа и онај, ко из нехата изврши кривично дело, где елеменат воље није непосредно испољен.

На основу чега се онда нехатни учинилац може сматрати виним извршиоцем кривичног дела, када он „није хтео“ да до дела дође? И код нехата, као лакше форме виности, ми се налазимо у присуству одређеног субјективног односа учиниоца према извршеној радњи и њеним последицама, који, у својој укупности, ипак, говори о томе да, при датим условима, ако би учинилац испољио пажљивији однос према друштвеним вредностима, не би дошло до извршења кривичног дела. Виност нехатног учиниоца заснива се на околности да учинилац „због недовољне промишљености, недовољне пажљивости, недовољне брижљивости за

(26) Љ. Бавцон, *Неки теоретски проблеми кривичне одговорности*, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, 1965/3.

(27) М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1968, стр. 217.

друштвене интересе долази или до неосноване субјективне уверености да ће друштвено опасне последице бити избегнуте, или, опет, упркос постојања субјективне могућности за то, не спознаје те последице своје радње, које би иначе могао да избегне“(28).

Доиста, учинилац кривичног дела из нехата, у погледу постојања вољног елемента кривичног дела, у принципу, не може се поистовећивати са оним ко умишљајно поступа на делинквентан начин. Али, не можемо рећи — и то треба посебно нагласити — да је нехатни учинилац такав субјект кривичног понашања чија воља, хтење, није уопште ангажовано. Јер, ако би овај вољни елемент заиста био потпуно одсутан, ми не бисмо смели нехатног учиниоца учинити виним и одговорним. Ради се само о томе да је воља овде *посредније манифестована*, односно да се она налази, тако рећи, потиснута у позадину кривичног дела. Ово је нарочито видљиво ако једно лице понавља вршење кривичних дела из нехата. То би, по правилу, требало да значи да оно *систематски*, промишљено игнорише законом заштићена добра. Такав учинилац, иако је његова „криминална“ природа на први поглед можда и једва уочљива, са друштвеног становишта, чини нам се, мање пожељним од онога ко са умишљајем, гоњен економском нуждом, почини деликт крађе.

Основаност за инкриминацију нехата, треба, дакле, тражити у томе што учинилац интересе друштва не поставља на неопходну висину, не посвећује довољно пажње за њихово обезбеђење, поступа равнодушно или незаинтересовано.

У ствари, ми не смемо ниједног тренутка да previdимо да сваки појединац поседује систем вредности, којим је, у великој мери, предодређено његово владање, те да се нехатни деликт, као акт супротан начелима колективног живота у друштву, заснива на одређеном систему вредности учиниоца. Ово тим пре важи за социјалистичко друштво, које подразумева највећи степен ангажованости субјекта у настојању да не повреди интересе других лица односно колектива. Тако видимо да је појам криминалног нехата „... у сваком случају лишен било каквих обележја објективне урачуњљивости“(29) и објективне одговорности.

Зато — како тачно истиче Пионтковскиј — „борба са кривичним делима, извршеним из нехата има битан значај за заштиту друштвених односа социјалистичког друштва“(30).

Питање виности субјекта кривичног дела, са становишта дефиниције појма овог деликта, оштро је подвојило ауторе.

Група писаца иступа са позиција тзв. објективно-субјективне теорије. Појмовно одређивање општег појма кривичног дела за њих увек претпоставља елемент виности. За постојање кривичног дела није довољно људско дело које има законом одређену објективну карактеристику дела, која доводи до повреде и угрожавања заштићених добара и интереса. Да би такво дело било признато као кривично дело, њега мора учинити субјект који је вино поступао. Без тога то дело остаје неважно са гледишта кривичног права. Сва дела, значи, која потичу

(28) И. Ненов, *Наказателно право на НРБ, Обична част*, Софија, 1963, стр. 333.

(29) Ф. Полајачек, *Состав преступленија по чехословатском уголовному праву*, Москва, 1960, стр. 206.

(30) А. А. Пионтковскиј, *Учение о преступленици*, Москва, 1961, стр. 367.

од стране лица која нису поступала вино, макар она објективно испољавала и висок степен друштвене опасности, не могу се сматрати кривичним делом(31).

Има аутора који енергично бране објективну концепцију. У духу ове концепције кривично дело представља *објективну категорију*. Општи појам кривичног дела не обухвата виност. Виност као субјективна чињеница увек се налази изван оквира општег појма кривичног дела(32).

Највећи број марксистичких аутора с разлогом одбацује чисто објективно схватање општег појма кривичног дела.

Објективна концепција кривичног дела ремети унутрашње јединство његових објективних и субјективних елемената. Раздвајајући виност од објективних обележја кривичног дела овоме, као најтежем виду деликта, одузима сваки друштвено-политички карактер, а тиме доводи у питање и сâм смисао стварне социјално-етичке функције кривичног права. Кривично дело је такав облик понашања који се подвргава кривичној санкцији, а да се при томе не испитује да ли се кроз такво понашање не испољава и одређен став субјекта према вредности која је повређена или угрожена.

Очигледно је да објективна теорија предлаже управо такав општи појам кривичног дела који је у непомирљивој супротности са његовом суштином. По том схватању, држава утврђује најтежи вид одговорности за понашање које, у својој бити, није ничим везано за вољу и представе субјекта. Субјект друштвено опасног дела није нимало значајан за питање да ли дело може да се означи као кривично дело. Он може бити и лице које, из медицинских разлога, није у стању да правилно оцењује значај својих поступака. Он, исто тако, може бити и лице које, због свог недовољног узраста, није способно да исправно схвата своје понашање у друштвеној средини.

С друге стране, ова теорија виност посматра као основ кривичне одговорности. Међутим, ако кривично дело није нешто што се чини на вин, скривљен начин, онда оно не може да нам послужи као критеријум одговорности његовог учиниоца. Кривична одговорност, по својој унутрашњој природи, субјективног је карактера, а то значи да мора да претпоставља одређени субјективни моменат, а овај не може бити ништа друго до сâма виност, кривња. Према томе, ако је кривична одговорност субјективна одговорност, а она мора то бити (ако се хоће да кривично право врши одређени утицај на кретање друштвене свести) кривично дело, које је разлог за позивање на одговорност, мора бити скривљени облик недозвољеног људског понашања.

Због тога, виност, са тачке гледишта марксистичке теорије кривичног права, заиста представља неопходан предуслов постојања кривичног дела, као што је и неизбежан основ кривичне одговорности. Нема кривичног дела без виности, а како ће се одредити врста и мера одговорности за учињено дело, између осталог, зависиће и од степена остварене виности.

Други приговор, који се може упутити објективној концепцији кривичног дела, односи се на то што она као кривично дело узима и

(31) Н. Срзентић — А. Стајић — Љ. Лазаревић, *Кривично право СФРЈ, Општи део*, Осмо издање, Београд, стр. 229.

(32) Т. Живановић, *Основни проблеми кривичног права*, Београд, 1935, стр. 53.

таква испољавања човековог понашања која се, по сâмој елементарној природи ствари, не би могла и смела узимати као криминално понашање. По овом схватању, као кривично дело има се сматрати и оно проузроковање негативних последица, које проистиче из једног неконтролисаног покрета у сну или једне радње која потиче од детета од само неколико година. У супротности је са обичним разумом, у оваквим случајевима, које карактерише потпуно одсуство контролисане људске свести, проглашавати некога учиниоцем кривичног дела.

Овој основној аргументацији критике објективног схватања општег појма кривичног дела ваља придодати и један приговор, који полази од терминолошког, формално-логичког садржаја те категорије. Сâм назив „кривично дело“, који употребљавају и писци, по којима се, појму кривичног дела, може само објективно да прилази, на непосредан начин показује да се ту неизоставно ради о кривњи, виности, вином субјекту. Дело се, наиме, назива „кривичним делом“, што, логички, мора да значи да је посреди скривљено, вино дело.

Конечно, објективна теорија општег појма кривичног дела може се критиковати и са једног ширег криминално-политичког становишта.

Она криминална политика, која у кривично право уводи појам кривичног дела у коме је искључен елемент виности, не може да претендује на реалан утицај на човеково понашање у смислу поштовања важећих друштвених норми. Таква политика може да утиче једино на сâмог учиниоца кривичног дела и то, рекли бисмо, у механичком виду, јер се не може „обрађати“ његовој индивидуалној и друштвеној свести.

Зато у потпуности треба прихватити мишљење Фране Бачића да „принцип одговорности на основу виности има функцију значајног социјално-етичког регулатора“ (33). Отуда се одговорност за кривично дело, у савременом социјалистичком друштву, чија је, једна од идејних постојећих, начело социјално-етичког преваспитања људи, не може ни замислити без виности, односно без одређеног морално-етичког постулата. Али, кривично дело, које је, исто тако, *битно социјално-етичка категорија*, губи сваки смисао без виности. Кривично дело, као одређено људско понашање, поред тога што се, у реалном социјалном свету, испољава као објективан чин, који доводи до друштвено опасног резултата, у сваком поједином случају је, као што смо раније видели, и израз субјективног става учиниоца према одређеној друштвеној вредности (34).

Јасно је, дакле, да социјалистичка криминална политика и кривично право не могу на кривично дело гледати као на обичан акт физичког деловања учиниоца, то јест као на појаву која је потпуно неутрална са становишта постојећег социјално-етичког система. Управо обрнуто: уколико се социјализам, као друштвено-политичко уређење, у ком се принцип свеколике одговорности успоставља као један од суштвених принципа његовог функционисања, буде све више усавршавао, уколико ће моменат виности, у појму кривичног дела, постајати његов све *извеснији елемент*. Социјалистичко кривично право, према томе, окренуто је ка свесном и одговорном субјекту и „ако хоће да укаже

(33) Ф. Бачић, *Некои теоретски проблеми на кривичната одговорност*, „Правна мисла“, 1965/3.

(34) И. С. Самошченко, *Понјатие правонарушенија по советском законодавству*, Москва, 1963, стр. 186.

заштиту добрима и вредностима које заштићује, оно ће то најбоље постићи ако успе, као део широког система социјалних мера, да утиче на појединце у смислу да поштовање вредности постане саставни део њихове свести, односно да сви људи нападе на те вредности једнодушно осуђују као социјално-етичку и негативну појаву“(35).

Какво је конкретно стање у вези са виношћу као конститутивним обележјем субјективне стране општег појма кривичног дела у нашем праву? Наш кривични закон виност не уноси непосредно у дефиницију општег појма кривичног дела.

Као што је познато, у нашем Закону, кривично дело се одређује као друштвено опасно дело чија су обележја утврђена законом. Да ли се у неком од ових двају, изричито истакнутих, елемената у законској одредби појма кривичног дела, садржи елеменат виности? Већ на први поглед недвосмислено је јасно да виност не можемо тражити у оквиру одређености дела у закону, као конститутивног елемента кривичног дела. Та два обележја, по својој суштинској унутрашњој садржини, налазе се у двама потпуно различитим подручјима, да би могле једно друго да подразумевају.

Остаје, зато, да испитујемо да ли се ово својство кривичног дела садржи у његовој друштвеној опасности.

Друштвена опасност, као елеменат општег појма кривичног дела, јесте објективно-субјективна категорија. Друштвена опасност кривичног дела не исцрпљује се у опасности коју дело само по себи изазива по заштићену вредност. Тачније, та опасност постоји управо зато што се ради о поступку субјекта, који је, при извршењу кривичног дела, имао одређену свест, па је могао да поступа и поступао је вино.

Виност је та која објективно, друштвено опасном делу, даје *специфичан социјално-политички карактер*. Оно због виности која је остварена у њему, и јесте опасно у посебно наглашеном смислу. „Класна суштина института виности у социјалистичком кривичном праву одређена је друштвеном опасношћу дела као целине, за социјалистичко уређење и за социјалистички правни поредак.“(36)

Опасност по заштићену вредност, која настаје услед несвесног или недовољно свесног поступка неурачунљивог лица и лица недовољног узраста, опасност је у једном — ако се тако може рећи — природном, физичком смислу речи, али не и у непосредно социјално-политичком и морално-етичком погледу.

Карактеристична црта кривичног дела је, значи, у томе што оно представља друштвено негативан резултат који настаје као последица *виног деловања* субјекта.

И непосредна анализа неких прописа Кривичног закона говори нам да је у наше законодавство унета објективно-субјективна концепција општег појма кривичног дела. Ако, наиме, повежемо одредбу става првог члана осмог Кривичног закона, у коме се одређује дефиниција општег појма кривичног дела, са стварним значењем става првог члана првог Закона, у коме се говори о објектима кривичноправне заштите и ос-

(35) Ф. Бачић, *Неке напомене уз Нацрт Кривичног закона СФРЈ*, „Правна мисла“, 1965/3.

(36) Б. С. Манковски: *Основни принципи и система на социјалистическог наказателно законодавство*, Софија, 1958, стр. 54.

новним облицима напада на те објекте, можемо закључити да је у овим прописима изражено објективно-субјективно схватање дела као недозвољеног људског понашања.

Очито је, према томе, да Закон одређене вредности хоће да заштитије средствима кривичног права од стране противдруштвене делатности.

У истом правцу, верујемо, да би се могла да тумачи и одредба става другог члана петог Закона у којој су одређени циљеви кривичног кажњавања. Ако се пође од тога да је кривично дело она врста људског понашања за коју је без значаја субјективни људски моменат, тешко да бисмо могли да очекујемо да Закон може да оствари све своје циљеве у примени казне. Поправљање учиниоца кривичног дела, васпитни утицај на друге да не чине кривична дела, као и утицај на развијање друштвеног морала и друштвене дисциплине грађана не могу се остваривати ако кажњиво дело учиниоца не садржи елеменат виности, односно ако код потенцијалних учинилаца таквог дела не утврђујемо одређени субјективни моменат.

Поправљање, васпитање, утицај на стварање новог друштвеног морала и друштвене дисциплине је немогућно ако се не ослањамо на свест односно на вољу као на субјективне чиниоце људског понашања. Управо свест и воља су она социјално-идејна потка, која кривичном праву омогућава да упливише на понашање бившег учиниоца, као и на уздржавање других од криминалног понашања, па и на стварање опште друштвене дисциплине.

Али, морамо овде истаћи да у нашем Закону постоје и прописи у којима се прихвата и чисто објективно схватање о појму кривичног дела. По одредбама става првог члана 12, односно члана 72. Закона, као кривично дело се узимају и она друштвено опасна дела која чине неурачунљива лица и лица децејег узраста. Закон, ту, као да губи из вида утицај субјективног момента на егистенцију кривичног дела. Кривично дело, у овом законском склопу, могу вршити лица која не поседују свест о социјалној природи свог понашања, као и она лица код којих је та свест недовољно развијена.

Међутим, ово стање у нашем Закону, ипак, не допушта да се искривљује основна суштина кривичноправне заштите коју он успоставља(37). Одредбе које смо на овом месту разматрали, као и општи криминално-политички дух, којим је прожет целокупан систем нашег кривичног права, веома нам јасно предочавају да тај систем тежи да обезбеди заштиту одређених вредности управо превасходно од стране оних који поседују одређени степен свести о социјалном садржају свог дела, свест због које они и могу бити позивани на кривичну одговорност. Кривица, дакле, у основи увек укључује одређено сазнање учиниоца о друштвено опасном карактеру свог дела. Виност, која би била лишена сазнања учиниоца о друштвеном значају његовог дела, била би у супротности са материјалном, социјално-политичком концепцијом појма кривичног дела.

Другачије речено, ако законодавац не би рачунао са учиниоцима свешћу о стварном садржају дела, он би довео у питање саме социо-

(37) Н. Срзентић — А. Стајић — Љ. Лазаревић, *Кривично право СФРЈ, Општи део*, осмо издање, Београд, стр. 229.

лошке основе виности. Јер, како би могло да се оправдава приписивање кривице учиниоцу дела ако он нема способност разумевања везе између свог понашања и непожељних друштвених последица, које из њега проистичу, односно ако он нема сазнање да је дело које је учинио негативног друштвеног садржаја, да је по својој природи опасно за постојеће друштво. Приписивање кривице рационално је само онда када је учинилац дела свестан да је оно што је починио опасно за друштво, то јест када је, судећи по свему, могао да зна о друштвено опасном карактеру свог дела.

Због свега реченог о садржини и суштини виности, као битне компоненте кривичне одговорности и иманентног елемента кривичног дела, сматрамо неопходним да наш Кривични закон преформулише она места у својим одредбама у којима се као субјект кривичног дела одређује и неурачуњливо лице, као и лице децјег узраста. Ако је кривично дело, као појмовна категорија, незамисливо без виности, на што нам указује анализа кривичне одговорности, као функције општег положаја човека — субјекта у друштву, као и начелне одредбе самог Закона, онда би Закон морао, у својим криминално-политичким циљевима, да се огради од друштвеног „донашања“ оних лица које сматра и *треба* да сматра неподобним за кривичну одговорност.

Тиме би наша социјалистичка криминална политика и кривично право само добили у остваривању своје функције социјално-етичког регулатора у друштву.

У вези са виношћу као конститутивним обележјем општег појма кривичног дела треба истаћи још неколико напомена.

Виност је елеменат конкретног друштвено опасног дела; ради се о делу које је учињено вино, а не о „некаквој виности“ у смислу реакционарних концепција које тим термином хоће да означе неко априорно *својство учиниоца* — „противдруштвену вољу“, „криминалну вољу у смереност“, „непоштен начин мишљења“, итд.(38).

Виност није онај субјективни елеменат појма кривичног дела који нам открива неког субјекта са формираном „антидруштвеном вољом“, негативном морално-етичком и негативном општом социјалном карактеристиком.

Према томе, никог не можемо прогласити за антидруштвено настројеног субјекта у смислу кривичног права све док он не учини неки деликт који има и сва остала обележја кривичног дела.

Даља консеквенца опште карактеристике виности јесте демократско, хумано и прогресивно начело непретпостављене виности. Виност је реално постојећа чињеница у психи учиниоца коју, као такву, органи кривичног правосуђа морају утврдити. Пре би се могло рећи да демократско кривично право познаје *начело претпостављене невиности*: све док се у прописаном поступку не утврди кривица субјекта он се не може прогласити учиниоцем кривичног дела (овде апстрахујемо нетипичне ситуације у нашем праву да се учиниоцем кривичног дела, у одређеном случају, може сматрати лице које није „способно“ да вино поступа: неурачуњливо лице односно лице децјег узраста).

(38) И. Ненов: *Неказателно право на НРБ, Обишча част, Софија, 1963, стр. 216.*

*Dr. Aleksandar Mihajlovski,
Research Counsellor of the Institute for Criminological and
Sociological Research in Belgrade*

THE SUBJECT OF CRIMINAL OFFENCE

Summary

While using in his article the marxist juridical and sociological approach, the author attempts to find an answer to some questions, seeming important to him for actual consideration of the subject of criminal offence within the theoretical system of Yugoslav positive criminal law.

The following issues are thoroughly elaborated in present article, namely: physical person as a subject of criminal offence, accountability for one's acts as an element of the subjectivity of the perpetrator of the criminal offence and the guilt of the subject of criminal offence.

The author points out that problem at issue in the analysis, although interesting and significant, has not been given an adequate place in research.

Without resorting to postulate-type of assertions, the author engaged himself in an open research analysis with the aim of finding a suitable position for the subject of criminal offence without which it would be impossible to decide at court on any criminal offence, which includes the impossibility of setting a realistic criminal policy and, finally, without which it would really be impossible to build up a reasonable system of contemporary criminal law.

*Dr Aleksandar Mihajlovski
conseiller scientifique à l'Institut des études criminologiques
et sociologiques à Belgrade*

LE SUJET DU DELIT PENAL

Résumé

Recourant à l'approche juridique et sociologique marxiste, l'auteur s'emploie à trouver la réponse à quelques questions qu'il juge particulièrement importantes pour les réflexions actuelles sur le sujet du délit pénal dans le système théorique du droit pénal positif yougoslave.

L'article est consacré à l'examen détaillé des questions suivantes, relatives à la problématique du sujet du délit pénal: la personne physique en tant que sujet du délit pénal, l'imputabilité comme élément de la subjectivité de l'auteur du délit pénal et la culpabilité du sujet du délit pénal.

L'auteur souligne que malgré de multiples intérêts et importances du problème traité, ce dernier n'a pas trouvé sa véritable place dans la recherche scientifique.

Sans énoncer des postulats, l'auteur fait une analyse scientifique ouverte qui tend à trouver la place appropriée du sujet du délit pénal indispensable pour permettre au tribunal de statuer sur un délit donné, sans laquelle il n'est pas possible de mettre sur place une politique criminelle réelle, et enfin, sans laquelle il n'est pas possible de construire un système cohérent de catégorisation du droit pénal contemporain.